

HAL
open science

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ПРАВОПРИПИНЯЮЧИХ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ В МЕХАНІЗМІ ПРАВОПРИПИНЕННЯ

Anatoliy Kostruba

► To cite this version:

Anatoliy Kostruba. СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ПРАВОПРИПИНЯЮЧИХ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ В МЕХАНІЗМІ ПРАВОПРИПИНЕННЯ. Актуальні проблеми приватного права. Збірник наукових праць до 85-річчя з дня народження і 55-річчя науковопедагогічної та громадської діяльності Володимира Васильовича Луця, pp.227-248, 2018, 978-966-07-3381-7. <hal-02537760>

HAL Id: hal-02537760

<https://hal.science/hal-02537760v1>

Submitted on 9 Apr 2020

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire HAL, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

HAL Authorization

Актуальні проблеми приватного права

**Збірник наукових праць
до 85-річчя з дня народження
і 55-річчя науково-педагогічної
та громадської діяльності
ВОЛОДИМИРА ВАСИЛЬОВИЧА ЛУЦЯ**

Тернопіль
Видавництво «Підручники і посібники»
2018

УДК 347.44
А43

*Рекомендовано до друку на засіданні
вченої ради Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України
(протокол № 11 від 24 жовтня 2018 року)*

А43 **Актуальні проблеми приватного права.** Збірник наукових праць до 85-річчя з дня народження і 55-річчя науково-педагогічної та громадської діяльності Володимира Васильовича Луця. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2018. — 336 с.
ISBN 978-966-07-3381-7

У даній книзі зібрані наукові праці відомих в Україні науковців, докторів юридичних наук, учнів, які багато років пліч-о-пліч працюють із високоавторитетним Вченим, знаного фахівця у сфері цивільного та договірної права. Праця друкується в рамках серії «НАШІ ЮВІЛЯРИ», яка започаткована та підтримується Науково-дослідним інститутом приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України.

Книга розрахована на наукових та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, докторантів, аспірантів та студентів, а також на широке коло читачів.

УДК 347.44

ISBN 978-966-07-3381-7

© Автори наукових статей, 2018

© НДІ приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України, 2018

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ПРАВОПРИПИНЯЮЧИХ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ В МЕХАНІЗМІ ПРАВОПРИПИНЕННЯ

Коструба Анатолій Володимирович

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права
Навчально-наукового юридичного інституту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника*

Перші класифікації юридичних фактів були здійснені римськими юристами в межах їх відомих досліджень чинного на той час Римського приватного права. Проблема проведення сучасної класифікації правоприпиняючих юридичних фактів обумовлена тим, що її розгляд в аспекті дії механізму правоприпинення цивільних майнових відносин не піддавався глибокому теоретико-прикладному правовому аналізу. Лише у 50-х роках ХХ століття О. О. Красавчиков у своїй праці «Юридические факты в советском гражданском праве» поділив правоприпиняючі юридичні факти на специфічно і абсолютно припиняючі³⁵⁸.

Після того цивілістична наука і наука загальної теорії права практично не цікавилася подальшим розробленням цієї проблематики. Власне правоприпиняючі юридичні факти як обставини реальної дійсності, які викликають наслідок у вигляді припинення суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків або правовідносин, класифіковані не були.

Проведення класифікації правоприпиняючих юридичних фактів, безперечно, є необхідною умовою всебічного розкриття правової суті механізму правоприпинення цивільних майнових відносин. Така класифікація дозволить дослідити правоприпиняючі юридичні факти в багатовекторному аспекті, більш детально визначити їх властивості та їх прояви в динаміці правової дійсності.

Першим критерієм класифікації правоприпиняючих юридичних фактів є *наслідки*, до яких вони призводять. В зв'язку з цим пропонуємо систематизувати правоприпиняючі юридичні факти за цією озна-

³⁵⁸ *Красавчиков О. А.* Юридические факты в советском гражданском праве. Москва: Госюриздат. 1958. с. 88.

кою на ті, що спричиняють припинення суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків, окремих правомочностей або цивільних правовідносин в цілому, а також ті, що спричиняють змішані наслідки. Правоприпиняючі юридичні факти, які припиняють правосуб'єктність як форму прояву припинення суб'єктивних цивільних прав, можна поділити на ті, які припиняють правоздатність, дієздатність та деліктоздатність.

В цю класифікацію закладено комплексний критерій, який полягає у можливості спричинити найближчий і наступний наслідок, або прямий і непрямий (опосередкований). Якщо особа не перебуває в правовідносинах, то припинення суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків чи правовідносин буде наслідком прямого причинно-наслідкового зв'язку. Якщо ж суб'єкт права перебуває в цивільних правовідносинах, то їх припинення зумовлюється припиненням одного з його елементів (прав, обов'язків тощо).

Ми можемо казати про властивість юридичного факту спричинити наслідок у вигляді припинення суб'єктивних цивільних прав, окремих правомочностей, юридичних обов'язків або цивільних правовідносин в цілому у конкретному правовому і часовому вимірі. Це означає, що наслідок правоприпиняючого юридичного факту залежить від конкретної життєвої правової обставини, взятої нами, і кола суспільних відносин, окреслених для аналізу. В цьому разі кінцевий наслідок, який лежить в колі окреслених відносин, буде характеризувати правоприпиняючий юридичний факт щодо критерію класифікації.

У зв'язку з цим другим класифікаційним критерієм пропонуємо визначити *характер причинно-наслідкового зв'язку між правоприпиняючим юридичним фактом і його наслідком.*

В такому аспекті виділяється необхідний і випадковий причинно-наслідковий зв'язок. Необхідний юридичний зв'язок викликається внаслідок цілеспрямованої, або випадкової дії. При цьому він існує в межах законів природи і здебільшого має об'єктивний характер. Так, людина впродовж тривалого часу не може жити без кисню, тому позбавлення її кисню на певний час неминуче призведе до її смерті, а тому і до припинення її прав та обов'язків. Проте іноді наслідок настає як результат сукупності причинно-наслідкових реакцій, весь ланцюг яких особа не може усвідомити. Такий зв'язок називають випадковим.

Випадковий причинно-наслідковий зв'язок у своїй основі базується на законах і принципах діалектики, які зводяться до того, що у всього є своя причина і кожна обставина є причиною, яка здатна викликати певні наслідки. Все впливає на все.

Таким чином, правоприменення можна визначити як один із наслідків вчинення певних дій чи настання певних подій. В цьому аспекті можна провести аналогію з одним із вчень філософії про «ефект метелика», коли з одного боку невинний, звичайний і майже не спричиняючий видимого наслідку в природі рух крилами призводить до катаклізмів і великих змін у навколишньому природному середовищі. До речі, ця теорія також будується на законах діалектики. Проте, якщо ми кажемо про правовий вимір подібної ситуації і про випадкові причинно-наслідкові зв'язки, то закономірним є той факт, що як причина так і наслідок мають перебувати в правовому полі, тобто правова модель причини і наслідку має бути передбачена нормою права.

Необхідно констатувати, що кожен юридичний факт, незалежно від основної властивості (правовстановлення, правозміна або правоприменення) може викликати різні юридичні наслідки на різних рівнях. Тобто найближчі юридичні наслідки можуть бути одними, а більш віддалені зовсім іншими або протилежними. Особливо це стосується фактичного складу багатьох юридичних фактів різного характеру, які разом утворюють їх правоприменяючу властивість.

Повертаючись до характеристики причинно-наслідкового зв'язку правоприменяючих юридичних фактів, необхідно зробити акцент на тому, що про необхідний причинно-наслідковий зв'язок доводиться казати тоді, коли юридичний факт як найближчий наслідок викликає применення прав, юридичних обов'язків або цивільних правовідносин.

Випадковим причинно-наслідковим зв'язком є такий зв'язок, за якого наслідок у вигляді применення суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків або цивільних правовідносин в цілому настає за посередництвом іншого наслідку, спричиненого юридичним фактом. Такий зв'язок також можна назвати опосередкованим. Зв'язок, який ми розглядаємо, характеризується об'єктивним юридичним наслідком, а не вольовою спрямованістю суб'єкта права. Умовно такий зв'язок можна охарактеризувати як те, що наслідок причини є причиною іншого наслідку. Цей «інший» наслідок і визначає характер юридичного факту. На відміну від смерті, яка применяє права і обов'язки особи,

випадковий причинно-наслідковий зв'язок має більш складний вигляд. Прикладом може бути наступна ситуація: для того щоб отримати ліквідне майно за заповітом з умовою (умовою є одруження онука) шістнадцятирічний юнак (онук), прагнучи отримати право на реєстрацію шлюбу до досягнення шлюбного віку, звертається до суду на підставі частини другої статті 23 Сімейного кодексу України. Ця стаття встановлює, що за заявою особи, яка досягла чотирнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам. Суд своїм рішенням надає йому це право і органи РАЦСу реєструють шлюб. Після цього юнак отримує в спадщину.

Згідно зі статтею 180 Сімейного кодексу України батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття, у зв'язку з цим, маючи повну цивільну дієздатність, юнак до досягнення 18-річного віку має право на отримання допомоги від батьків. Проте статтею 188 Сімейного кодексу України передбачено, що батьки можуть бути звільнені від обов'язку утримувати дитину, якщо дохід дитини набагато перевищує дохід кожного з них і забезпечує повністю її потреби. І хоча таке звільнення згідно з частиною другою статті 188 Сімейного кодексу України відбувається за посередництвом судового рішення, таке рішення є лише одним із способів встановлення юридичних фактів.

Моделюючи ситуацію, далі презюмуємо, що дохід від володіння ліквідним майном перевищує дохід кожного з батьків. Батьки звертаються до суду і на підставі судового рішення звільняються від обов'язку з утримання своєї дитини.

З точки зору юридичних фактів ця ситуація виглядає таким чином: правовстановлюючий юридичний факт (факт одруження) сприяє настанню наслідку у вигляді виникнення права власності на майно, передбачене заповітом з умовою. Водночас наслідок у вигляді виникнення права на ліквідне майно, яке приносить високий дохід порівняно з доходом батьків, створює умови для припинення права дитини на утримання з боку батьків.

Не акцентуючи уваги на умовах настання наслідку юридичного факту, в загальному вигляді факт одруження в наведених нами конкретних обставинах як правовстановлюючий факт сприяє виникненню права власності, що, у свою чергу, є правопріпиняючим юридичним фактом, бо припиняє право дитини на утримання. Наведена схема

ускладняється необхідністю встановлення правоприпиняючого юридичного факту судом, що надає праву власності на майно характеру умов, а не юридичного факту за природою.

В залежності від функціонального призначення правоприпиняючі юридичні факти можуть бути регулятивними і компенсаційними.

Відомо, що правове регулювання має дві правові моделі свого впливу на суспільні відносини за допомогою спеціальних юридичних засобів. Традиційна модель правового регулювання суспільних відносин має місце, коли наслідком настання правоприпиняючого факту є досягнення мети правового регулювання, закладеного в стадії правостановлення (виникнення суб'єктивних цивільних прав і обов'язків). Тобто правове регулювання цивільних правовідносин завершується в стадії правореалізації за допомогою відповідного правового механізму. В цьому механізмі правового регулювання цивільних майнових відносин правоприпиняючі юридичні факти виконують належну їм службову роль. Вона полягає в регулятивному впливі юридичного факту (фактичного складу) на цивільні правовідносини між сторонами, їх належного виконання. До означених відносяться правоприпиняючі юридичні факти представлені в наступних механізмах правоприпинення: виконання цивільно-правового зобов'язання; зарахування; прощення боргу; поєднання боржника і кредитора в одній особі; відмова від права власності; приватизація; припинення зобов'язання за домовленістю сторін, сплив строку тощо.

В разі, коли мета правового регулювання суспільних відносин, закладена в стадії правостановлення не може бути досягнута в стадії правореалізації внаслідок соціальної девіантності суб'єктів відповідних правовідносин або зовнішньо об'єктивних факторів правоприпиняючі юридичні факти змінюють власне функціональне призначення. Це відбувається в стадії правоприпинення яка отримує самостійне значення в правовому регулюванні суспільних відносин. Стадія правоприпинення змінює стадію правореалізації. В стадії правоприпиняючі юридичні факти виконують компенсаційну функцію, яка полягає в приведенні сторін правовідносин до оптимального варіанту їх соціальних зв'язків.

Такі правоприпиняючі юридичні факти або їх фактичні склади закріплені в наступних механізмах правоприпинення: припинення права власності на майно, яке за законом не може належати цій особі; знищення майна; викуп пам'яток історії та культури; викуп земельної

ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю; викуп нерухомого майна у зв'язку з викупом з метою суспільної необхідності земельної ділянки, на якій воно розміщене; звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника; реквізиції; конфіскації; припинення юридичної особи чи смерті фізичної особи на інші.

Наступним критерієм класифікації є *тип правовідносин, в яких настає правоприпиняючий юридичний факт. Це можуть бути речові і зобов'язальні правовідносини.*

Основу функціонування механізму правоприпинення складає відповідний правоприпиняючий юридичний факт, який, по суті, спричиняє наслідок у формі припинення суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків або цивільних правовідносин в цілому. Водночас для повного відображення природи механізмів правоприпинення та правоприпиняючих юридичних фактів необхідно зосередити увагу на конкретних підставах припинення речових і зобов'язальних правовідносин.

У зв'язку з наведеним, система підстав припинення прав, обов'язків правовідносин, в аспекті їхнього поділу на речові і зобов'язальні, виглядає таким чином:

Насамперед, вони поділяються на три великі групи. До першої відносяться підстави припинення речових прав і обов'язків, до другої — зобов'язальні, а до третьої — універсальні підстави, які можуть припинити права і обов'язки як в речовому, так і в зобов'язальному праві.

У свою чергу правоприпиняючі юридичні факти у механізмі припинення речових правовідносин поділяються на три види: що стосуються лише права власності, ті, що стосуються обмежених речових прав, і універсальні механізми припинення речових прав (такі, що припиняють речові і обмежені речові права).

Правоприпиняючі юридичні факти у механізмі припинення речових правовідносин представлені підставами припинення права власності, а також похідних речових прав.

Так, в юридичній літературі під припиненням права власності розуміють абсолютну і безповоротну втрату правового зв'язку між власником і належною йому на праві власності річчю внаслідок дії чи настання різноманітних юридичних фактів (правочинів, рішень суду, юридичних вчинків, подій, неправомірних дій учасників цивільних

правовідносин, правомірного використання та споживання майна тощо).

Правоприпиняючі юридичні факти у сфері права власності представлені підставами та механізмами припинення права власності і врегульовані главою 25 Книги III Цивільного кодексу України.

Стаття 346 Цивільного кодексу України містить такі підстави припинення права власності: 1) відчуження власником свого майна; 2) відмова власника від права власності; 3) припинення права власності на майно, яке за законом не може належати цій особі; 4) знищення майна; 5) викуп пам'яток історії та культури; 6) викуп земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю; 7) викуп нерухомого майна у зв'язку з викупом з метою суспільної необхідності земельної ділянки, на якій воно розміщене; 8) звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника; реквізиції; конфіскації; припинення юридичної особи чи смерті власника.

Проте в юридичній літературі існує думка, що цей перелік не є вичерпним і його можна доповнити підставами, які містяться в Цивільного кодексу України, але в інших його частинах, як наприклад придбання майна проти волі власника добросовісним набувачем (стаття 388 Цивільного кодексу України), смерть власника (стаття 1216 Цивільного кодексу України), або в спеціальних нормативно-правових актах, зокрема в Законі України «Про приватизацію державного майна» від 4 березня 1992 р. № 2163-ХІІ.

Вважаємо, що цей перелік підстав варто доповнити ще однією, реалізація на практиці якої малоімовірна через існування реальних юридичних механізмів захисту власності, зокрема приватної. Але водночас ця підстава мала місце під час радикальних перетворень в суспільному і економічному житті населення певної держави, в якій на момент її реалізації також існував розвинений і ефективний механізм захисту права власності. Цією підставою є націоналізація.

Усі наведені вище підстави припинення права власності в науці цивільного права умовно поділяються на декілька груп: а) ті, що залежать від волі власника (договір); б) ті, що здійснюються проти (усупереч) волі власника (примусовий продаж, викуп тощо) та в) ті, що настають поза волею власника (втрата речі, завершення строку існування прав).

Добровільне припинення права власності на майно передбачає кілька підстав: а) відчуження власником свого майна іншим особам; б)

використання власником майна за прямим призначенням і у зв'язку з цим — його знищення; в) добровільна відмова власника від свого майна.

Підставами припинення права власності поза волею власника є примусове вилучення у власника його майна. Воно відбувається з таких підстав: припинення права власності на майно, яке за законом не може належати цій особі; викуп пам'яток історії та культури; викуп земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю; викуп нерухомого майна у зв'язку з викупом земельної ділянки, на якій воно розміщене, з метою суспільної необхідності; звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника; реквізиція; конфіскація; придбання майна проти волі власника добросовісним набувачем; знищення майна тощо.

Не піддаючи критиці наведені підходи ми пропонуємо дещо вдосконалити визначену класифікацію. Аналіз норм Книги третьої Цивільного кодексу України в аспекті підстав та порядку припинення права власності та інших речових прав, а також літератури, присвяченої дослідженню як права власності³⁵⁹, так і інших речових прав на нерухоме майно³⁶⁰ дозволяє дійти такого висновку.

Всі підстави припинення речових правовідносин слід поділити на ті, що пов'язані лише з припиненням правом власності (без впливу на обсяг і зміст похідних прав), ті, що пов'язані з обмеженими речовими правами (не пов'язані з припиненням кореспондуючих речових прав) і універсальні, тобто ті, з якими пов'язується припинення як права власності, так і обмежених речових прав.

³⁵⁹ *Буркацький Л. К.* Захист цивільного права та інтересу : Методика складання документів, коментарі, позовні та інші заяви : навч.-практ. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 400 с.; Волошенко О. Підстави припинення прав на землю та вилучення земельної ділянки. Юрид. журн. 2008. № 2 (68). С. 29–31; Єсіпов І. Договір як юридичний факт. Юридичний журнал. 2005. № 2 (32). С. 99–103.

³⁶⁰ *Калініченко А.* Майнові права на чужі земельні ділянки. Юридичний радник. 2005. № 5 (7). С. 61–64; *Костяшкін І. О.* Земельний сервітут та питання реалізації права загального землекористування громадян. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. Одеса: Юрид. л-ра, 2004. Вип. 23. С. 244–249; Курбатов А. Ограничение прав при правовом регулировании: сущность и порядок. Хозяйство и право. 2002. № 6. С. 42–53.

До перших відносяться: відчуження майна, відмова від права власності, звернення стягнення на майно, конфіскація, приватизація.

Другу групу складають: відмова від обмежених речових прав, поєднання в одній особі власника речі і особи, яка володіє обмеженими речовими правами, угода сторін про припинення обмежених речових прав, витребування майна власником від володільця, невикористання особою сервітуту, невикористання сервітуту протягом трьох років, припинення існування обставин, за яких виник сервітут та ін.

Універсальними для речового права України підставами припинення прав є знищення майна, припинення права власності на майно, яке не може належати особі, викуп пам'яток історії та культури, викуп земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю, націоналізація.

Характерним для припинення права власності та інших речових прав, є те, що форма, зміст юридичного факту, його наслідок визначений нормою права. Наприклад, згідно зі статтею 348 Цивільного кодексу України якщо з підстав, що не були заборонені законом, особа набула право власності на майно, яке за законом, який був прийнятий пізніше, не може їй належати, це майно має бути відчужене власником протягом строку, встановленого законом.

Якщо майно не відчужене власником у встановлені законом строки, це майно з урахуванням його характеру і призначення за рішенням суду на підставі заяви відповідного органу державної влади підлягає примусовому продажу. У разі примусового продажу майна його колишньому власникові передається сума виторгу з вирахуванням витрат, пов'язаних з відчуженням майна. Якщо майно не було продане, воно за рішенням суду передається у власність держави. У цьому разі колишньому власникові майна виплачується сума, визначена за рішенням суду.

У такому разі законодавець визначає альтернативну модель механізму правоприпинення, у зв'язку з цим і правоприпинюючих юридичних фактів, що можуть бути покладені в його основу. Першою моделлю поведінки може бути цивільно-правова угода відчуження, другою — фактичний склад, елементами якого будуть заява відповідного державного органу, судові рішення про продаж і цивільно-правова угода продажу, а третьою — фактичний склад, який складається із заяви відповідного державного органу, судового рішення про

продаж, спливу строку, встановленого для продажу майна, і судового рішення про передачу майна в державну власність.

При цьому, лише належне виконання встановлених процедур у визначеному порядку, при дотриманні встановлених форм дій може забезпечити відсутність дефектів у функціонуванні механізму правового регулювання цивільних майнових відносин і припинити право власності належним способом. Форма дій чи бездіяльності повинна бути належним чином документально відображена. В наведеній ситуації знаходимо підтвердження факту можливості припинення прав і обов'язків сторін правовідносин у силу закону. Сам закон може як припинити право безпосередньо в силу прямої дії (наприклад, акт націоналізації) так і встановити механізм припинення відповідних прав, обов'язків або правовідносин.

Водночас у деяких випадках, встановити форму правоприпиняючого юридичного факту складно. Як приклад можна навести відмову від права власності, здійснення якої можливе двома способами: а) шляхом спеціальної заяви про це; б) шляхом вчинення дій, що зрозуміло свідчать про намір відмовитися від права власності.

Частиною другою статті 347 Цивільного кодексу України визначено, що у разі відмови від права власності на майно, права на яке не підлягають державній реєстрації, право власності на нього припиняється з моменту вчинення дії, яка свідчить про таку відмову.

Не визначення форми правоприпиняючого юридичного факту в нормі права може породити правову незахищеність прав і інтересів осіб, які беруть участь у цивільних правовідносинах або призвести до негативних правових наслідків для них. До таких наслідків може призвести і не визначення форми правовстановлюючого чи правозмінюючого юридичного факту. В цьому аспекті вдалим є встановлення моменту припинення права власності на майно, право на яке підлягає державній реєстрації (частина друга статті 347 Цивільного кодексу України), яким є внесення відомостей до державного реєстру. В такому разі право власності остаточно припиняється з моменту появи в реєстрі відомостей про нового власника.

У зобов'язальному праві України підстави припинення суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків або правовідносин специфікуються в силу особливостей цих відносин, зміст і динаміка яких, як правило залежить від сторін правовідносин. Форма правоприпиняючих юридичних фактів визначаються цивільно-правовим

договором. Зокрема, виконання цивільно-правового зобов'язання в юридичній літературі визначається як ідеальна підстава його припинення. Так, стаття 526 Цивільного кодексу України, каже, що зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог Цивільного кодексу України, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких вимог — відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться.

Орієнтири визначення загальних умов належного виконання зобов'язань встановлюють статті 526–545 Цивільного кодексу України, аналіз яких дозволяє зробити висновок, що зобов'язання мають виконуватися: щодо належного предмета зобов'язання; належними сторонами; у належний строк; у належному місці; належним способом (і з належним оформленням).

На прикладі договору довічного утримання всі підстави припинення зазначеного правочину можна поділити на три групи: а) ті, які виникають з волі учасників: виконання, передання відступного, домовленість сторін, прощення боргу; б) ті, які можуть виникати як з волі учасників, так і незалежно від їх волі: поєднання боржника і кредитора в одній особі, смерть фізичної особи-набувача; в) ті, які не залежать від волі учасників: ліквідація юридичної особи-набувача, неможливість виконання тощо.

Саме спосіб виконання зобов'язання і необхідне його оформлення встановлюються договором. Цей приклад демонструє можливість договірною визначення форми правоприпиняючого юридичного факту, які можуть бути найрізноманітнішими.

Правоприпиняючі юридичні факти у зобов'язальному праві України представлені підставами припинення зобов'язань. Водночас варто зазначити, що цивільно-правові зобов'язання самі можуть бути правоприпиняючими юридичними фактами. З їхньою допомогою можуть припинятися речові права на майно, наприклад, право власності або обмежені речові права. Тобто, з точки зору дієвості механізму правоприпинення цивільних майнових відносин, зобов'язання може бути правоприпиняючим юридичним фактом або інший юридичний факт може бути причиною припинення цивільно-правового зобов'язання.

Підстави припинення зобов'язань закріплені в нормативних положеннях глави 50 Цивільного кодексу України, а особливості функціонування механізмів правоприпинення розкриті в дванадцяти статтях. До обставин, що обумовлюють функціонування механізмів пра-

воприпинення відносяться такі юридичні факти: а) виконання зобов'язання (стаття 599); б) передання відступного (стаття 600); в) зарахування (стаття 601); г) домовленість сторін (стаття 604); д) прощення боргу (стаття 605); е) поєднання боржника і кредитора в одній особі (стаття 606); є) неможливість виконання зобов'язання (стаття 607); ж) смерть фізичної особи (стаття 608) і з) ліквідація юридичної особи (стаття 609).

Усі ці підстави можна умовно поділити на дві групи: суб'єктивні, тобто такі, що залежать від волі сторін договору чи інших учасників цивільно-правових відносин, у зв'язку з цим за своєю природою є юридичними фактами — діями (одностороння відмова, належне виконання, передача відступного, зарахування зустрічних однорідних вимог, угода сторін, новація, прощення боргу), і об'єктивні — що не залежать від волі учасників договірних відносин і відповідно є юридичними фактами — подіями (збіг боржника і кредитора в одній особі, неможливість виконання договору, смерть фізичної особи, ліквідація юридичної особи). Характерним є те, що цей перелік згідно зі статтею 598 Цивільного кодексу України не є невичерпним, а тому, теоретично, договором можуть бути встановлені інші підстави припинення зобов'язань, які будуть відрізняти від наведених у главі 50 Цивільного кодексу України.

Як бачимо, у речових правовідносинах уповноважений суб'єкт може здійснювати свої суб'єктивні права самостійно, без сприяння зобов'язаної особи. Наприклад, пункт 2 частини першої статті 346 Цивільного кодексу України як одну із підстав припинення права власності визначає відмову власника від права власності. Така відмова дозволяє припинити абсолютні відносини власності для особи власника. Тоді як у зобов'язальних правовідносинах необхідною умовою є вчинення зобов'язаною особою певних дій. Одностороння відмова від виконання зобов'язання (якщо воно є двостороннім) не допускається і не припиняє обов'язку виконати зобов'язання в натурі.

Таким чином, форма правоприпиняючого юридичного факту в речових і зобов'язальних правовідносинах буде різною і мати свою специфіку. Речова чи зобов'язальна сфери існування правоприпиняючих юридичних фактів по суті не змінюють природи чи властивості юридичних фактів, але водночас спеціалізують їхню форму і умови настання наслідків.

Водночас існує низка правоприпиняючих юридичних фактів, які можуть бути причиною припинення прав, обов'язків чи цілих правовідносин незалежно від їх характеру і мають однаковий механізм настання наслідків. Таку окрему групу правоприпиняючих юридичних фактів становлять універсальні підстави припинення прав, обов'язків та правовідносин, які незалежно від їх характеру, можуть запускати тотожні у всіх сферах суспільного життя механізм правоприпинення. Тобто йдеться про такі, які є характерними для речових і зобов'язальних правовідносин.

Відповідними юридичними фактами, які покладаються в основу механізмів правоприпинення можуть бути такі обставини: а) строк, із закінченням якого пов'язують припинення речових або зобов'язальних правовідносин; б) рішення суду, за посередництвом якого можуть припинятися речові або зобов'язальні правовідносини, права, окремі правомочності, обов'язки, правосуб'єктність; в) смерть фізичної особи; г) ліквідація юридичної особи.

Слід зазначити, що цей критерій класифікації правоприпиняючих юридичних фактів достатньо інформаційний. Він не розкриває юридичної природи правоприпиняючих юридичних фактів, їх правового значення у забезпеченні мети правового регулювання цивільних майнових правовідносин — впорядкування суспільних відносин. Вирішення цього вважається можливим шляхом аналізу сукупності правоприпиняючих юридичних фактів в контексті їх регулятивного і компенсаційного функціонального значення в механізмі правового регулювання суспільних правовідносин.

Продовжуючи класифікацію, правоприпиняючі юридичні факти, в залежності від *кількості наслідків* необхідно поділити на *мононаслідкові і полінаслідкові*.

До мононаслідкових правоприпиняючих юридичних фактів відносять юридичні факти суто припиняючого характеру. Відмова від права власності — тягне за собою наслідок у вигляді припинення цього права (статті 347 Цивільного кодексу України), право володіння, яке базується на безоплатній основі, припиняється в разі витребування майна від володільця власником майна або іншою особою (стаття 399 Цивільного кодексу України).

Під полінаслідковими правоприпиняючими юридичними фактами розуміються життєві обставини, з правовою моделлю яких норма

права пов'язує припинення одних прав або правовідносин і виникнення інших.

Наприклад, продаж товару, на який виготовлювачем надається гарантія, припиняє право власності на товар і тягне наслідком виникнення зобов'язань з гарантійного обслуговування (стаття 675 Цивільного кодексу України) тощо.

Полінаслідкові правоприпиняючі юридичні факти можуть бути поділені на такі, що мають властивість до припинення і виникнення, а також до припинення і зміни суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків або цивільних правовідносин.

В першому випадку між припиненням одних правових явищ і виникненням інших є прямий чи опосередкований причинний зв'язок і можна казати про однорівневість цих явищ і порядку настання відповідного наслідку. В разі прояву такої властивості правоприпинючого юридичного факту як «припинення — зміна», наслідок у вигляді зміни може відобразитися на іншому рівні правової матерії незалежно від характеру причинного зв'язку. Так, смерть особи припиняє особисті права померлої і в той же час сприяє виникненню спадкових прав у інших осіб, не припиняючи правовідносин, в яких особа, що померла була стороною. Інакше кажучи, припинення суб'єктивного цивільного права має наслідок зміну цивільних правовідносин.

Водночас складно уявити правоприпиняючі юридичні факти, які припиняють і змінюють правові явища одного порядку. Прикладом може бути закінчення строку ексклюзивної акційної пропозиції. Так, одна зі сторін правовідносин може запропонувати іншій змінити зміст правовідносини на вигоду обох сторін чи лише однієї протягом певного періоду часу. Після закінчення строку акційна пропозиція перестає діяти, а у особи, якій було запропоновано цю пропозицію припиняється ексклюзивне право на зміну правовідносин. На практиці таку ситуацію можна зустріти у правовідносинах, предметом яких є надання послуг мобільного зв'язку. Оператор може у вигляді заохочення запропонувати користувачу послуг протягом певного періоду часу безкоштовно перейти на інший, більш вигідний тарифний план, зазначивши при цьому нові умови використання мобільного зв'язку. Фактично, це строкова оферта, яка породжує в особи права саме на безкоштовну зміну тарифу. При використанні цієї пропозиції в користувача послуг можуть припинитися певні права і змінитися вже існуючі в обсязі чи порядку використання. Акційна пропозиція також може бути нада-

на із застереженням про те, що в разі її невикористання порядок надання послуг буде змінено в односторонньому порядку на інший, ніж той, що пропонується (наприклад при законодавчій забороні надавати певні види послуг). У такому разі завершення строку пропозиції припиняє право особи на її використання і змінює права та обов'язки сторін правовідносин, у результаті чого припиняються і змінюються однорівневі явища — права та обов'язки.

В іншому випадку варто констатувати існування різнорівневого впливу правоприпиняючого юридичного факти на правові явища. Різнорівнева взаємодія правоприпиняючого юридичного факту може мати місце в тому разі, коли факт припиняє одну з правомочностей суб'єктивного цивільного права, а змінюються всі правовідносини. Або коли правоприпиняючий юридичний факт змінює характер правомочності особи, а змінюються ще й юридичні обов'язки або правосуб'єктність тощо. Як правило, зміна правомочностей сторони правовідношення тягне зміну характеру всього правовідношення в зобов'язальному праві. Тому, доречніше стверджувати про однорівневість і багаторівневість складних юридичних фактів.

Правоприпиняючий юридичний факт може викликати наслідок у вигляді припинення чи зміни однієї з правомочностей власника речі, при цьому зберігаючи її. У зв'язку з цим можна стверджувати, що правоприпиняючий юридичний факт може впливати на різні рівні правових явищ. На нижчому рівні знаходяться правомочності окремих суб'єктів майнових цивільно-правових відносин. На другому, — суб'єктивні цивільні права і юридичні обов'язки, а на третьому, найвищому рівні, — цивільні правовідносини. Припинення правових явищ на нижчому рівні, не завжди тягне припинення правових явищ другого і третього рівнів. В той же час, зміна цих явищ завжди змінює обсяг правових явищ другого і третього рівнів. За допомогою цієї тези ми відкриваємо можливість розглядати правоприпиняючі юридичні факти не тільки на рівні прав і обов'язків, а також на рівні їх елементів і елементів інших правових явищ, зокрема правосуб'єктності тощо. Фактично це їх розгляд не в горизонтальному вимірі, а у вертикальному.

Як зазначалося вище, юридичні факти на різних рівнях можуть мати різний характер. Якщо на нижчому рівні — на рівні правомочностей окремого власника, учасника майнових цивільно-правових відносин, або на рівні елементів правосуб'єктності юридичний факт припи-

нить певні правомочності, то на рівні прав, обов'язків чи право-суб'єктності відбувається лише зміна.

Припинення цих явищ можливе лише у випадку тісного зв'язку між його елементом і саме юридичним явищем. Якщо цей елемент покладено в основу і він є визначальним для правового явища, то це явище припиняється разом з припиненням такого елементу. В юридичній літературі такі процеси також називаються обмеженнями.

Так, Д. І. Мейєр виділяв обмеження, що накладаються на всі повноваження власника (тобто володіння, користування, розпорядження), та на право власності стосовно кожної складової його частини. Останнє є передумовою розгляду не лише обмежень права власності в цілому, а й виявлення їхньої специфіки щодо володіння, користування, розпорядження майном. Крім того, варто враховувати, що повноваження володіння, користування та розпорядження майном з різним обсягом можуть бути не лише у суб'єктів права власності, а й можуть впливати із зобов'язальних відносин³⁶¹.

Яскравим прикладом різнорівневого впливу юридичного факту може бути право власності. Визначимо, що право власності складається з правомочностей володіння, користування та розпорядження своїм майном (стаття 317 Цивільний кодекс України). Проте як суб'єктивне право, воно також може бути розглянуте з точки зору загальних правомочностей, притаманних усім цивільним правам. Такими правомочностями, зокрема, є право на власні дії, право вимоги від інших та право захисту. Більше того, якщо дивитися на правомочності володіння, користування і розпорядження, то вони можуть бути розглянуті також як система чи сукупність більш дрібних правомочностей, які визначають зміст і обсяг володіння, користування чи розпорядження.

В юридичній літературі визначено, що право розпорядження, як одна з правомочностей права власності, охоплює досить широке коло дій, які може вчиняти власник. Це, зокрема: дії власника, спрямовані на припинення фізичного існування речі; дії власника, спрямовані на передачу права власності іншій конкретній особі; відмова власника від права власності на річ; дії власника, спрямовані на передачу іншій особі частини своїх прав (договори найму, зберігання); право власника

³⁶¹ *Мічурін С.* Обмеження прав осіб щодо володіння, користування, розпорядження майном. Право України. 2006. № 12. С. 104.

укладати правочини на встановлення обтяжень свого права власності (встановлення сервітуту, застави).

Обсяг права розпорядження може бути різним, це дає підстави поділяти право розпорядження на повне та неповне. Повне право розпорядження надає власникові можливість вчиняти будь-які не заборонені законом правочини, без урахування інтересів інших осіб. Неповне право розпорядження зобов'язує власника при здійсненні права розпорядження враховувати інтереси інших осіб, а також особливості об'єкта, на підставі якого вчиняється правочин.

На ці обставини звертали увагу ще римські юристи. Якщо на нерухомість встановлено суперфіцій чи емфітевзис, власник буде позбавлений можливості розпоряджатися річчю; власність, обтяжена узурфруктом на користь іншої особи, не приносить власнику жодної користі, доки узурфрукт не буде припинено. Більше того, саме специфічність власності поновлюватися в повному обсязі одразу після припинення конкуренції інших речових прав (чи зі зняттям законодавчих обмежень) — так звана еластичність власності — є одним із безспірних ознак цього права.

Таким, чином, перебуваючи у правовідносинах, незалежно від їх виду (абсолютні чи відносні), з урахуванням кожної конкретної ситуації і обставин юридичні факти можуть викликати наслідки не тільки на рівні зміни суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків або цивільних правовідносин в цілому, а й на рівні елементів цих прав і обов'язків. Одні можливості можуть бути обмежені, а інші навпаки розширені. Вказане дозволяє вести мову про такий критерій класифікації як *його форма впливу на правові явища*, залежності від якого правоприпиняючі юридичні факти *поділяються на однорівневі і різнорівневі*.

За галузевою належністю правоприпиняючі юридичні факти можна поділити на одногалузеві і суміжні. Одногалузевими правоприпиняючими юридичними фактами є факти, які належать до однієї галузі права і викликають наслідок у межах цієї ж галузі права. Суміжними (багатогалузевими) юридичними фактами є юридичні факти, які викликають юридичний наслідок як у межах однієї галузі права, так і в інших галузях. В межах однієї галузі права юридичний факт має припиняти правові явища, а в іншій — може сприяти як їх виникненню, так і зміні чи припиненню. Багатогалузевим юридичним фактом, наприклад, є подія смерті фізичної особи, яка припиняє її

суб'єктивні цивільні права. В юридичній літературі зазначається, що це може бути також право на отримання адміністративних послуг або невиконання особою зобов'язання майнового характеру, що може бути причиною виникнення у неї обов'язку реєстрації місця перебування тощо³⁶². Смерть фізичної особи є універсальним юридичним фактом, який припиняє суб'єктивні цивільні права особи в декількох галузях права. При цьому правова модель такого правоприпиняючого юридичного факту як смерть закладена в багатьох галузях права.

Визначаючи багатогалузевість правоприпиняючого юридичного факту, маємо на увазі реальну здатність одного юридичного факту викликати конкретні юридичні наслідки в декількох галузях права.

Мова йде про матеріальну відповідальність працівника за завдання шкоди підприємству у вигляді псування або знищення через недбалість матеріалів, напівфабрикатів, виробів (продукції), в тому числі при їх виготовленні (частина перша статті 133 Кодексу законів про працю України). В такій ситуації знищення майна припиняє право власності підприємства на нього, що є правоприпиняючим юридичним фактом у сфері цивільного права, і при цьому, цей же факт має наслідком виникнення відповідальності працівника у межах трудових правовідносин.

За характером впливу правоприпиняючих юридичних фактів на правовий статус учасників правовідносин їх можна виділити на абсолютні і відносні. Абсолютні правоприпиняючі юридичні факти характеризуються тим, що їх наслідком є припинення суб'єктивного права, юридичного обов'язку чи правовідносин, які створюють правові можливості для невизначеного кола інших суб'єктів права або навпаки припиняють ці можливості для них. Можна сказати, що вони знімають обмеження для інших осіб користуватися певними благами чи задовольняти свої законні інтереси.

Абсолютними правоприпиняючими юридичними фактами може бути відмова наймача від переважного права на продовження договору найму, передбаченого (стаття 777 ЦК України), закінчення строку (терміну), відведеного для виконання завдання для отримання винагороди (стаття 1146 ЦК України), закінчення строку, відведеного для

³⁶² Суботенко В. П. Коментар для практиків Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні». Київ: Наш час, 2008. С. 61.

отримання пропозицій укласти договір (частина друга статті 641 ЦК України). У таких випадках закінчення строку ознаменовує припинення права невизначеного кола осіб на винагороду чи подачу пропозицій тощо.

Відносні правоприпиняючі юридичні факти характеризуються тим, що припиняють права чітко визначеного кола суб'єктів цивільних майнових правовідносин. Виконання цивільно-правового зобов'язання припиняє права і обов'язки конкретно визначених у цьому зобов'язанні сторін (осіб) (стаття 599 ЦК України), укладення договору купівлі-продажу припиняє право власності на предмет договору в конкретної особи — власника речі (стаття 655 ЦК України), відмова від права власності припиняє його у конкретної особи (стаття 347 ЦК України).

Варто запропонувати ще одну класифікаційну ознаку поділу правоприпиняючих юридичних фактів — *темпоральний вираз їх існування*. На підставі цієї ознаки всі правоприпиняючі юридичні факти можна поділити на факти-строки і факти-терміни.

Факти-строки мають свій початок існування і закінчення існування. Між цими двома стадіями або моментами є проміжок у часі. Правоприпиняючі юридичні факти — строки мають триваючий характер і норми права пов'язують настання правоприпиняючих наслідків із впливом строків.

Правоприпиняючі юридичні факти-терміни у часі нетривалі. Це юридичні факти-моменти. Норма права пов'язує настання правоприпиняючих наслідків не з їх закінченням, а з їх настанням.

Прикладом правоприпиняючих фактів-строків є настання строку набувальної давності, вплив строку дії цивільно-правового зобов'язання. Правоприпиняючим терміном або моментом є настання часової умови за договором купівлі-продажу з умовою. Під часовою умовою розуміється певний момент у часі, з яким умови договору пов'язують припинення визначеного права.

Правоприпиняючі юридичні факти, *в залежності від поведінки уповноваженої особи підрозділяються також на активні і пасивні*. Активні правоприпиняючі юридичні факти обумовлюються тим, що для настання наслідку у вигляді припинення суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків чи правовідносин необхідна активна дія особи. Пасивні правоприпиняючі юридичні факти тягнуть наслідки у вигляді припинення правових явищ лише з бездіяльності людини або

поза її волею. Прикладами таких юридичних фактів можуть бути вплив строку, настання умови припинення правовідносин (якщо настання умови не залежало від дій учасників цивільних майнових правовідносин), подія, за посередництвом якої припиняються юридичні явища.

В залежності від форми їх прояву, правоприпиняючі юридичні факти також можна поділити на оформлені і неформлені. Більшість юридичних фактів існує в оформленому, зафіксованому вигляді, разом з цим деякі юридичні факти можуть існувати в неформленому вигляді. Це, наприклад, усні правочини, наприклад, відмова від реалізації суб'єктивного права на рухому річ. Окремі юридичні факти можна назвати латентними (прихованими)³⁶³.

Форма правочину як юридичного факту може бути встановлена в законі або договорі як обов'язкова або альтернативна. При цьому, на відміну від саморегулювання і диспозитивного методу регулювання, імперативні норми закону можуть вимагати конкретної форми правочину як юридичного факту і лише дотримання цієї форми може викликати наслідок у вигляді правоприпинення. Правочин як правоприпиняючий юридичний факт може бути оформлений у письмовій формі, а на підставі вимоги сторони або закону, бути нотаріально посвідченим тощо (статті 182, 205, 206, 207, 208, 209, 210 Цивільного кодексу України). У цьому разі можна констатувати про наявність юридичного акту у вигляді письмового документа, що породжує юридичні наслідки; як офіційного владного наказу, що є засобом регулювання суспільних відносин; як проявів державної волі, спрямованих на досягнення певного юридичного ефекту.

Ще однією підставою для класифікації правоприпиняючих юридичних фактів є *об'єктивно необхідна їх кількість для викликання наслідку у вигляді правоприпинення.* Для настання юридичних наслідків може бути достатньою наявність і одного юридичного факту. Однак у реальній дійсності частіше йдеться про комплекс фактів, серед яких розрізняють: групу юридичних фактів — кілька фактичних обставин, кожна з яких викликає чи може викликати наслідок, і юридичний (фактичний) склад — систему юридичних фактів, пов'язаних між

³⁶³ *Загальна теорія держави і права : підруч. / [Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В. та ін.] за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. с. 349.*

собою так, що юридичні наслідки настають лише за наявності всіх елементів цього складу. Як правило, група юридичних фактів закріплюється в одній нормі і представляє собою однопорядкові явища.

Юридичний (фактичний) склад включає взаємозалежні елементи, які окремо можуть взагалі не мати правового значення чи породжувати не ті наслідки, яких прагнули суб'єкти права. Характерним для фактичного складу є те, що для його юридичної повноцінності необхідні не тільки наявність усіх елементів (юридичних фактів), а й додержання певного порядку їх накопичення. Наприклад, для визнання підприємця банкрутом необхідно, аби нездатність задовольнити законні вимоги кредиторів настала до того, як ці вимоги будуть заявлені в суді. В іншому разі визнання підприємця банкрутом неможливо.

Варто звернути увагу на поділи, які поки не знайшли підтримки у наукових дослідженнях вітчизняних науковців. Зокрема, в літературі використовується ряд розподілів правомірних юридичних фактів-дій: за суб'єктами (дії громадян, організацій, держави); за юридичною спрямованістю (юридичні акти, юридичні вчинки, результативні дії); за галузевою приналежністю (матеріально-правові, процесуальні); за способом здійснення (особисто, через представника); за способом вираження і закріплення (мовчанням, жестом, документом) та інші³⁶⁴.

Наведена класифікація має свій науковий інтерес, але породжує певні суперечки, які важко пояснити, зокрема поділ юридичних фактів на юридичні акти, юридичні вчинки і результативні дії. Останнім, на нашу думку, взагалі не можна знайти пояснення в силу всеохоплюваності актів і вчинків.

Г. В. Кикоть також виділяє такі юридичні факти: факти-дії, факти-правовідношення і факти-події³⁶⁵. А. М. Завальний, досліджуючи юридичні факти в правоохоронній діяльності, поділяє їх за властивістю до збереження об'єктивної форми вираження на: а) юридичні фак-

³⁶⁴ Кикоть Г. Проблема класифікації юридичних фактів у сучасній теорії права. Право України. 2003. № 7. с. 31.

³⁶⁵ Кикоть Г. В. Юридичні факти в системі правовідносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Київ, 2006. С. 9.

ти, що зберігають об'єктивну форму протягом відносно тривалого часу (як приклад наводиться договір про надання охоронних послуг); б) юридичні факти, що не зберігають об'єктивної форми (усні висловлювання); в) юридичні факти-сліди, що дозволяють зробити висновок про наявність відображених юридичних фактів (слід від удару блискавки). Як юридичні факти він також досліджує такі специфічні конструкції як факти-правовідносини, презумпції, фікції, правові аксіоми. Юридичні факти також можуть бути поділені на позитивні та негативні³⁶⁶, на визначені та відносно визначені, на односторонні та двосторонні, а також на факти однократної дії та факти безперервної дії³⁶⁷.

Перспективи подальших наукових напрацювань у цьому напрямі, як уявляється, пов'язані із всебічним аналізом окремих юридичних фактів як підстав виникнення, зміни і припинення правовідносин з метою правильного і ефективного застосування відповідних норм вітчизняного законодавства.

Правове значення класифікації правоприпиняючих юридичних фактів в механізмі припинення цивільних майнових відносин полягає в розкритті природи правоприпиняючого юридичного факту — настання наслідку у вигляді припинення цивільних правовідносин, суб'єктивних цивільних прав і юридичних обов'язків.

³⁶⁶ *Завальний А. М.* Юридичні факти в сфері здійснення правоохоронної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Київ, 2007. 22 с.

³⁶⁷ *Сливич І. І.* Класифікація юридичних фактів у кримінально-процесуальному праві. Держава і право: зб. наук. пр. Юрид. і політ. науки. 2005. Вип. 30. С. 473–478.

Наукове видання

**Актуальні проблеми
приватного права**

**Збірник наукових праць
до 85-річчя з дня народження
та 55-річчя науково-педагогічної та громадської діяльності
ВОЛОДИМИРА ВАСИЛЬОВИЧА ЛУЦЯ**

Дизайн обкладинки *Мар'яни Пленюк, Сергія Максименка*

Відповідальні за випуск: *Андрій Гриняк, Іван Калаур, Мар'яна Пленюк*

Виготовлено згідно із СОУ 22.2-02477019-07:2012

Формат 60×84/16. 19,59 ум. др. арк., 17,95 обл.-вид. арк. Тираж 300. Замовлення № 18-1150.

Видавець і виготовлювач Редакція газети «Підручники і посібники».

46000, м. Тернопіль, вул. Поліська, 6а. Тел.: (0352) 43-15-15; 43-10-21.

Збут: pip.ternopil@ukr.net Редакція: editoria@i.ua

www.pp-books.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4678 від 21.01.2014 р.

Книга-поштою: а/с 376, Тернопіль, 46011.

Тел.: (0352) 42-43-76; 097-50-35-376

pip.bookpost@gmail.com